

FRENKAS STOKTONAS

(Franck R./Francis Richard/Stockton; 1834—1902)

Gimė Filadelfijoje ir visq savo gyvenimą praleido rašydamas bei redaguodamas įvairius žurnalus. Nors sukūrė ir romanų, bet jo geriausi kūriniai — novelės. „Nuotaka ar tigras?“ — yra ne tik geriausia jo novelė, bet ir viena iš geriausių amerikiečių literatūroje.

Novelės autorius nesvarsto, kaip pasielgs princesę, jis klausia, kaip pasielgs moteris. Jei norėtų skaitytojui pasakyti, koks bus josios pasirinkimas, jis lengvai tai padarytu, griežtai ir aiškiai nusakydamas jos būdą. I tą kankinanti klausimą pasigendame atsakymo. Gal dėl to, kad problemiška yra ne situacija, o princesės charakteris. Nors princesės vardo autorius nemini, bet ji — sakyta, gyva asmenybė, nes atkleidžia ne tik bendras moteriškas savybes, bet ir impulsyvų permainingumą. Trumpoje istorijoje, kur nėra né vieno nereikalingo žodžio, F. Stoktonas supina esminius meilės, neapykantos ir gyvybės išsaugojimo motyvus. I daugybę skaitytojų laiškų jis atsakė tik tiek, kad žinomo anglų poeto Roberto Brauningo manymu, „tokia princesė tokiomis aplinkybėmis būtų pakreipusi savo mylimąjį į tigro duris“.

Nuotaka ar tigras

Labai seniai gyveno puslaukinis karalius, kurio idėjos, tolimų lotynų kaimynų pažangumo truputį nusvidintos ir paštrintos, vis dar buvo plačios, spalvingos ir nesuvaržytos, tad priklausė jo barbariškoms savybėms. Jis buvo vyros, turintis nepaprastai lakią vaizduotę ir kartu tokį įnorinę orumą, kad savo noru įgyvendino daugelį svalčiojimų. Jis buvo linkęs su savim pasitarti, ir jei kartą jis kam nors pritardavo, reikalas būdavo atliktas. Kai kiekvienas jo šeimos ir politinės sistemos narys klusnai laikėsi jam nurodytų ribų, jis buvo malonus ir linksmas; bet jeigu atsirasdavo nors maža kliūtis, ir koks nors kamuolys iškrypdavo iš savo orbitos, jis tapdavo dar meilesnis ir linksmesnis, nes niekas jam taip nepatikdavo, kaip sulenkti, ištisinti ir sutriuškinti šiurkščiasias vietas.

Viena iš jo pasisavintų idėjų, kuomet jo barbarišumas beveik prievara tapo vykdomas, buvo viešoji arena, kurioje, rodant žmogiškajį ir žvériškajį narsumą, jo pavaldinių protai buvo īavinami bei tobulinami.

Netgi ir ten jo besaikė, laukinė vaizduotė būdavo nepakeičiamą. Karaliaus arena buvo pastatyta ne tam, kad suteiktų žmonėms progą išgirsti klaikius mirštancių gladiatorių šauksmus ar suteiktų jems galimybę pamatyti, kuo baigiasi neišvengiamas religinių nusistatymų ir išbadėjusių ilčių susidūrimas, bet daug geriau pritaikytiems tikslams — sukaupti bei atskleisti tautos protinę energiją. Tasai erdvus amfiteatras su ji gaubiančiomis galerijomis, paslaptiniais skliautais ir nematomais praėjimais buvo poetinio teisingumo priemonė, kuomet tik nešališkas ir nepaperkamas atsitiktinumas lemdayo, ar už nusikaltimą baudžiama, ar už dorybę atlyginama.

Kai pilietis būdavo kaltinamas padaręs svarbų musikalimą, galintį sudominti karalių, būdavo viešai skelbiama, kad an tikrą dieną kaltinamojo asmens likimas būsiąs sprendžiamas karališkoje arenoje,— kurios statinys buvo vertas šio vardo; nors jo forma bei planas buvo pasiskolinti iš toli, tikslą spuoselejo tik šito žmogaus smegenys, ir kiekviena jų laštelė buvo karalius, nepažinęs tradicijų, nors pastarosioms jis buvo augiau skolingas, nei norėjo pripažinti jo vaizduotę, vis dėlto kiekviena jo žemiškos veiklos bei mintijimo forma dvelkė laukiniu idealizmu.

Kai visi žmonės susirinkdavo galerijoje ir karalius, savo dvareikių apsuptas, atsisėdės aukštai soste vienoje arenos pusėje duodavo ženkla, durys apačioje atsidarydavo ir skustagalis pilietis įžengdavo į amfiteatrą. Tiesiai priešais jį, kitoje aptvertos erdvės pusėje, buvo dvejos durys, visiškai panašios, vienos greta kitų. Teisiamojo asmens pareiga ir privilegija buvo nueiti prie tų durų ir vienas iš jų atidaryti. Jis galėjo atidaryti tas duris, kurios jam patiko. Jis neprivalėjo kliautis jokia pašaline įtaka, o vien tik jau minėtu bešališku ir nepaperkamu atsitiktinumu. Jeigu jis atidarydavo vienas duris, iš už jų puldavo išbadėjės tigras, nirtulėningiausias ir žiauriausias, koki tik būdavo galima rasti, kuris tučtuoju šokdavo ant pasmerktojo ir jį sudraskydavo į gabalus. Tokia bausmė už jo nusikaltimą. Tą akimirką, kai nusikaltėlio byla šitaip išsisprešdavo, geležiniai varpai imdavo gedulingai skambėti, kitoje arenos pusėje stovinčios pasamdytos raudotojos pradėdavo garsiai raudoti, ir gausiai susirinkę žmonės nuleidę galvas ir nuliūdusiomis širdimis lėtai žingsniuodavo namo, skaudžiai apverkdami jauną ir meilę arba seną ir gerbiamą asmenį, nusipelnusį tokio žiauraus likimo.

Bet jeigu kaltinamasis atidarydavo kitas duris, iš už jų išeidavo moteris, labiausiai tinkanti pagal jo metus ir būklę,

kokią tik jo didenybė galėdavo parinkti iš savo garbingiausių
liečių. Su ta moterimi jis būdavo tučtuoju sutuokiamas. Te-
būdavo atlyginimas už jo nekaltumą. Nieko nereiškė, jeigu iš-
jau būdavo vedės ir turedavo šeimą, arba myledavo kita, sa-
vo pasirinktają merginą: karalius neleido, kad šios išimtys ga-
dintų jo didžiąją atpildo schemą. Kaip ir pirmuoju atveju,
tučtuoju atliekamos arenos, Po karaliaus sos-
apeigos būdavo tučtuoju atliekamos arenos, lydimas
tu atsidarydavo kitos, žemutinės durys, ir dvasininkas, lydimas
choristų bei šokančių mergaičių būrio, skambant džiaugsmi-
goms dainoms ir aidint aukso ragams, iškilmingai žingsniuoda-
vo prie stovinčios poros, o vestuvių apeigos būdavo greitai ir
gyvai atliekamos. Variniai varpat linksmai gausdavo, žmonės
šaukdavo džiugius valio ir nekaltasai žmogus, lydimas vaikų
barstančių jam ant tako gėles, vesdavosi nuotaką į savo namus.

Toks puslaukinis būdavo karaliaus teisingumo vykdymas. Jo tobulas bešališkumas aiškus. Nusikaltėlis negalėdavo žinoti, pro kurias duris išeis nuotaka; jis atidarydavo tas, kurios jam patikdavo, visai nenumanydamas, kas artimiausią akimirką nutiks; ar jis bus surytas, ar apvesdintas. Kartais tigras išbégda-
vo pro vienas duris, o kartais — pro kitas. Šio teismo sprendimai būdavo ne tik teisingi, bet ir griežti. Kaltinamajį asmenį tučtuojau bausdavo, jeigu jis suvokdavo esąs kaltas, o jei ne — jam tuojau atlygindavo, ar jis to nori, ar ne. Negalima būdavo išsisukti nuo karaliaus sprendimų arenos.

Tie nuostatai buvo labai populiarūs. Kai žmonės rinkdavosi kurią nors didžiojo teismo dieną, karalius niekados nežinodavo, ar jie bus liudininkai kraugeriškų žudynių, ar linksmų vestuvių. Ta nežinia keldavo susidomėjimą, kurio kitaip nebūtu galima pasiekti. Tokiu būdu minia būdavo palinksminama ir sudrausminama, o protaujanti bendruomenė negalėdavo apkaltinti to plano neteisumu, nes ar ne paties kaltinamojo rankose visa byla?

Tasai puslaukinis karalius turėjo dukrą, žydinčią kaip gražiausios jo svajonės ir tokią karštą bei valdingą kaip jis pats. Kaip paprastai esti, ji buvo jo akių šviesa, jis mylėjo ją labiau už visą žmoniją. Tarp jo dvariškių buvo vienas jaunuolis, garsios giminės ir žemos padėties, kaip ir dera romanų didvyriui, pamilusiam karaliaus dukrą. Toji karaliaus mergina buvo labai patenkinta savo mylimuoju, nes jis buvo gražus ir narsus kaip niekas kitas visoje karalystėje. Ji mylėjo jį taip aistringai ir gana barbariskai, kad jų meilė būtų karsta ir stipri. Meilė laimingai tėsėsi daugelį mėnesių, kol vieną dieną karalius tai sužinojo. Jis nedvejodamas atliko savo pareigą, ne-

paisydamas pasekmių. Jaunuolis tučtuoju buvo įmetas į ka-
lejimą ir paskirta jo teismo karališkoje arenos diena. Tai, be
abejo, buvo nepaprastai svarbus atvejis, ir jo didenybė, kaip
ir visa tauta, buvo didžiai susidomėjęs šio teismo paruošia-
maisiais darbais. Niekad anksčiau panašaus atvejo nebuvo.
Niekad anksčiau paprastas pilietis neišdriso pamilti karaliaus
dukters. Vélesniais laikais tokie dalykai mažai ką stebindavo,
bet anuomet — tai buvo didelė ir sukrečianti naujiena.

Visoje karalystėje buvo patikrinti tigrų narvai, ieškant
labiausiai laukinio ir žiauriausio žvėries. Nuožmiausia pabaisa
turėjo būti parinkta arenai. Antra vertus, patyrę teisėjai rū-
pestingai apžiūrėjo viso krašto jaunas, gražuoles mergaites, kad
jaunasis vyras gautų tinkamą nuotaką, jeigu likimas jam ne-
skirtų kitokios lemties. Savaime aišku, kiekvienas žinojo, už ką
jaunuolis bus teisiamas. Jis mylėjo princesę, ir nei jis, nei ji
neneigė to faktą; bet karalius nė nemanė leisti bet kokiam to
pobūdžio faktui sutrukdyti teismą, kuriuo jis taip gérėjos ir
džiaugėsi. Nesvarbu, kaip byla išsispręs, jaunuolis bus pamol-
kytas, o karalius turės estetinį malonumą sekti ivedykių raidą,
kuri lems, ar jaunasis vyras pasielgė gerai ar blogai, drįsdamas
pamilti karalaite.

Išaušo paskirtoji diena. Žmonės, susirinkę iš toli ir iš
arti, grūdosi į didžiasias galerijas; minios, nebegalėdamos pa-
tekti į vidų, spietėsi prie išorinių sienų. Karalius ir jo dvariš-
kiai sédėjo savo vietose priešais vienodas duris — tas lemtingas
angas, tokias baisias savo panašumu.

Viskas buvo paruošta. Duotas ženklas. Durys po kara-
liškosiomis sédynėmis atsidarė, ir princesės meilužis ižengė į
areną. Aukštus, gražus, šviesiaplaukis — jis buvo pasveikintas
susizavėjimo šnabždesiu ir nerimu. Daugelis susirinkusių ne-
žinojo, kad toks šaunus jaunuolis gyveno tarp jų. Nenuostabu,
kad princesė ji mylėjo! Kaip turėjo būti baisu jam atsidurti
čia!

Jaunuolis, žingsniuodamas į areną, pagal buvusi paprotį
atsisuko nusilenkti karaliui; bet jis visiškai nemastė apie ka-
rališką asmenybę; jo akys buvo nukreiptos į princesę, kuri sė-
dėjo tévo dešinėje. Jeigu ne tokia barbariška jos prigimtis, vei-
kiausiai ji nebūtų atėjusi čia. Bet josios valdinga ir karšta siela
neleido jai nedalyvauti procese, kuriuo ji itin domėjos. Nuo
tos akimirkos, kai buvo duotas įsakymas josios meilužio liki-
mą spresti karaliaus arenos dieną ir naktį ji apie nieką dau-
giau negalvojo, kaip tik apie šį didžiųjų ivedykį ir apie su juo su-
siusius dalykus. Būdama galingesnė, įtakingesnė ir tvirtesnio

budo už bet kurį kitą, ji pasiekė tai, ko dar niekas nebuvę pasiekęs — ji sužinojo durų paslaptį. Ji žinojo, kurioje iš dviejų patalpų, esančių už tą durų, stovéjo tigro narvas, o kurioje laukė nuotaka. Pro šias tvirtas duris, apkabinėtas odinis iš vienos pusės, negalejo prasiskverbt i nė mažiausias garsas ar kokia nors itaiga asmeniui, kuris prisiartins pakelti kurią nors iš jų rankeną; tačiau auksas ir moters valios jéga princesei atskleidė paslaptį.

Ji ne tik žinojo, kurioje patalpoje stovéjo pasiruošusi pasirodyti, paraudusi ir nušvitusi nuotaka, jeigu josios durys bus atidarytos, bet žinojo ir kas buvo ta nuotaka. Ji buvo viena iš gražiausiu ir meiliausiu dvaro mergaičių, išrinkta kaip atpildas apkaltintajam jaunuoliui, jeigu jis įrodytų, kad buvo neteisingai kaltinamas, neva siekės to, kas jam yra per aukštai; ir princesė jos nekentė. Dažnai matydavo ar tarési mačiusi tą gražiąj būtybélę, žiūrinčią susižavéjimo žvilgsniu į josios mylimąj, ir kartais manydavo, kad tie žvilgsniai būdavo pastebimi ir į juos atsakoma tuo pačiu. Kartais ji matydavo juodu besikalbančius, tai trukdavo tik vieną akimirką, bet galima daug pasakyti ir per labai trumpą laiką; tai galėjo būti ir nereikšmingos kalbos, bet ką ji gali žinoti?

Mergaitė buvo graži, bet ji išdriso pakelti akis į princesės mylimąj, ir su visu laukinio kraujo, paveldēto iš barbariškų protėvių, įkarščiu princesė nekentė moters, kuri raudo ir virpėjo už tyliųj durų.

Kai jos mylimasis pasisukės pažvelgė į ją ir jo akys susitiko su josios, labiau išblyškusios ir pabalusios, nei bet kas kitas toje plačioje nekantrių veidų jūroje, jis pamatė su stai-giu įžvalgumu, suteikiamu tiems, kurių sielos susilieja į vieną, kad ji žinojo, už kurių durų slėpési tigras ir už kurių stovéjo nuotaka. Jis tikėjosi to josios žinojimo. Jis suprato jos būdą, ir buvo tikras, kad ji tol nenurims, kol neatskleis paslapties, nežinomas visiems kitiems žiūrovams, net ir karaliui. Vienintel viltj, bet visai netikrą, jaunuolis siejo su princesės parama; ir tą akimirką, į ją pažvelgęs, jis pamatė, kad jai pasisekė. Sie-los gelmėse jis jautė, kad jai pasisekė.

Tuomet greitu ir neramu žvilgsniu jis paklausė: „Kuriuos?” Jai tai buvo taip aišku, tarsi jis būtų surikęs iš ten, kur stovéjo. Negalima buvo prarasti nė vienos akimirkos. Klausimas pateiktas žaibiškai, į jį turėjo būti atsakyta nedelsiant.

Josios dešinioji ranka gulėjo priešais ją ant minkštai apdengtų turéklių. Ji pakélé tą ranką ir greitai bei lengvai mostelejo į dešinę. Niekas, išskyrus josios mylimąj, to nepastebėjo. Visų akys buvo nukreiptos į vyraq, stovéjusį arenoje.

Jis paslukojo ir tvirtu bei greitu ženginiu nuzingintuvu per tučiąją plotą. Visų širdys nustojo plakusios, visi patové atsuočti, visų akys buvo įsmeigtos į tą vyra. Ne trupučio nesvyruodamas jis priėjo prie dešiniųjų durų ir jas atidarė.

Dabar svarbiausia yra tai: ar pro šitas duris išbėgo tigras, ar jéjo nuotaka?

Kuo daugiau mes apie tai galvosime, tuo sunkiau bus atsakyti. Tai susiję su žmogaus širdies studija, vedančia per kladžius aistrių labirintus, iš kurių sunku rasti išeitį. Mačonus skaičytojau, pasitenk suprasti, kad sprendimas priklauso ne nuo tavęs, bet nuo karštakraujės laukinės princesės, kurios sielą iki baltumo įkaitino nusiminimo ir pavyduliaivimo ugnis. Ji prarado jį, bet kam jis atiteks?

Dažnai nemigo valandomis ar sapnuose ji pašokdavo, nukinio siaubo apimta, ir rankomis prisidengdavo veidą, papalvojusi, kad josios mylimasis atidaro duris, už kurių laukia taurūs tigro nagai.

Bet dar dažniau ji matydavo ji prie kitų durų. Savo skausminguose sapnuose ji grieždavo dantimis ir raudavosi plaukus, regēdama ji neapsakomai apsidžiaugusi, atidarius nuotakos duris! Josios siela kraujuodavo, kai ji įsivalzduodavo savo mylimąjį, puolantį prie tos žydinčių skruostų ir pervalingai žibanių akių merginos, kai mintyse regēdavo ji, nusivedančią į šalį, ir jo kūną, švytintį atgautos gyvybės džiaugsmu; kai išgirsdavo linksmus minios šauksmus ir laukinį, linksmą varpą gaudimą, kai pamatydavo kunigą su jo džiūgaujančiais palydovais, besiartinantį prie poros ir sutuokiantį juos, kaip vyra ir žmoną, prie jos, princesės, akių; ir kai ji pamatydavo juodu kartu išeinančius gélémis nubarstytu taku, lydimus griausmingą linksmos minios šūkavimą, tarp kurių josios nusiminimo riksmas dingdavo ir paskėsdavo!

Ar nebūtų geriau jam iš karto numirti ir vyki į nelaiminges dausas jos laukti? Nepaisant to pasibaisėtino tigro, tų šauksmų ir kraujo!

Josios sprendimas išsakytas per vieną akimirką, bet jis buvo ištartas po ilgų, skausmingų svarstymų dieną ir naktį. Ji žinojo būsianti klausiamā, ir nusprendė, ką atsakys. Nesvyruodama ji mostelejo ranka į dešinę...

Sprendimo nereikia vertinti lengvabūdiškai, ir man parčiam nedera spręsti, kaip kas į šį klausimą turi atsakyti. Taigi aš palieku spręsti jums: kas išėjo pro atidarytas duris: nuotaka ar tigras?